

Kolikor zavezniško Primo Levi še lahko deluje, je bil njegov samomor leta 1987 presenetljiva stvar dejanja »dobre vere«, pa čeprav tega napora tudi sam ni več zdržal. Mesija, ki je želel več, kot je lahko prenesla njegova debela koža, je za seboj pustil bogato dediščino vademekumov in poti, ki so ga vodile skozi kruto zgodovino, ter jih je z dobrim namenom »uvozil« v misli in dejanja današnjega sveta. In četudi je nasilje, ki so ga izvajali enosmerno zgolj »stražarji« nad »kaznjenci«, nekoristno, je v svojem delu Levi še zmeraj hotel osmisлити dejanja dvosmerne ceste, ki niso imela sama po sebi nobenega smisla.

Boštjan Šaver

Jelezar Mojsejevič Meletinski: Bogovi, junaki, ljudje: izbrani članki in razprave. Ljubljana: Založba /*cf., Rdeča zbirka, 2001
249 strani (ISBN 961-6271-39-3), 3.250 SIT

prevod Drago Bajt, spremna beseda Igor Škamperle

Ko omenjamo Jelezarja Mojsejeviča Meletinskega (v angleških prevodih Eleazar M. Meletinsky) ne smemo pozabiti dediščine, ki je tega ruskega znanstvenika na področju proučevanja mitologije, folkore in zgodnjih form literature močno zaznamovala: ideološki kontekst in akademski kontekst. Pri prvem je potrebno izpostaviti, da je Meletinski eden izmed tistih redkih ruskih znanstvenikov na področju družboslovne in humanistične misli, ki je v obdobju deloškega favoriziranja in kontekstualiziranja znanosti in znanstvenega v prejšnjem stoletju ohranil kot cilj svojega proučevanja kulturo kot celoto na globalni ravni. V luči akademskega konteksta pa je potrebno poudariti, da je Meletinski močno zaznamovan s šolo Vladimirja Proppa in vplivi Dostojevskega, kar odslikavajo tudi njegova številna dela: Junak ljudske pravljice (*Geroy volshebnoy skazki*, 1958), Edda in zgodnje oblike epa (*Edda i rannie formy epasa*, 1968), Poetika mita (*Poetika mifa*, 1976), Srednjeveški roman (*Srednevekovyj roman*, 1983), Zgodovinska poetika novele (*Istoricheskaja poetika novelly*, 1990), O literarnih arhetipih (*O literaturnykh arhetipakh*, 1994), Dostojevski v luči zgodovinske poetike (*Dostoevskij v svete itoricheskoy poetiki*, 1996) idr. Pričujoča knjiga predstavlja zbirko izbranih člankov v šestih poglavjih, kjer je tako kronološko kot vsebinsko razčlenjen opus avtorjevega ustvarjanja.

Že v prvem poglavju o Prometejevih prednikih nas vsebina dela povede k naslovni tematiki: kulturnemu junaku. Meletinski uvodoma opozori, da je teorija mita v zahodnoevropski znanosti že dolgo etablirani del etnografije, folkloristike, sociologije in estetike, pri čemer miti po njegovem mnenju idealizirajo človekovo ustvarjalno dejavnost in samoiniciativo. Miti o kulturnih junakih demiurgih so po njegovem mnenju ideološko sinkretični in v še nerazviti obliki vsebujejo zarodke umetnosti, religije in predznanstvenih predstav o naravi in družbi (str. 5-7). Prav tako opozarja, da je prodor takšnih kulturnih junakov v najstarejše epe povsem naraven, pri čemer je pogoj preobrazbe omenjenega junaka idealizacija njegove stvariteljske dejavnosti. Meletinski pri tem navaja številne primere iz svetovnih folklornih zakladnic od Melanezije, Avstralije do Skandinavije in Severne Amerike. Pri tem ugotavlja, da je mit o kulturnem junaku svojevrstna kronika človekovih zmag nad naravo in kronika dosežkov tehničnega napredka. Na ta način se v mitih o kulturnem junaku odsevajo človekove iznajdbe in odkritja, ki se prek lika junaka prenašajo v mitično preteklost in idealizirajo človekovo ustvarjalno dejavnost (str. 10). Še posebej zanimiva je v takšnem kontekstu analiza lika Prometeja, za katerega Meletinski opozarja, da je že od antike naprej zasidran v človekovi zavesti kot simbol humanizma in altruističnega žrtvovanja za ljudi. Jasne poteze kulturnega junaka demiurga se po avtorjevem mnenju odražajo v klasičnem dejanju: junak podari

Ljudem ogenj, ki ga z neba prinese v steblo trsta (str. 15). Meletinski prav tako opozarja, da je podoba kulturnega junaka odigrala pomembno vlogo ne le v razvoju junaškega, temveč tudi komičnega epa. Za legende o kulturnih junakih so namreč značilni parni liki, kjer se eden izmed likov razvije v junaško smer, drugi pa izpostavi komično plat, ki predstavlja parodijo ustvarjalnih dejanj kulturnih junakov ali religiozних obredov (str. 31).

V nadaljevanju Meletinski obravnava mit v navezavi s pravljico: pravljica je zanj umetniški pojav, v mitu pa po njegovem mnenju ni mogoče razločevati takšnih umetniških, pesniških prvin, religiozних in predznanstvenih predstav, navezav na rituale. Kljub temu, da beseda mit pomeni zgodbo ali pripoved, je ne smemo razumevati zgolj anahronistično, v obliki dedukcije na čiste predstave. Denimo Meletinski podaja primer, v katerem ponazarja takšno dedukcijo mita na raven pravljice, kjer zanimanje prehaja na osebno usodo junaka: *v ljudski pravljici, potem ko je kraja ognja izgubila vesoljni pomen, junak uporablja ogenj samo za kurjenje lastnega ognjišča, zdravilno vodo išče samo zato, da bi ozdravil slepega očeta* (str. 40). Avtor pričujočega dela pri tem ugotavlja, da je bilo izoblikovanje klasične oblike ljudske pravljice končano dolgo po obdobju prvobitnih rodovnih družb; pogoj tega pa je bil v prvi vrsti razkroj mitičnega pogleda na svet in vzpon pesniške oblike ljudske pravljice.

Antični miti so bili po mnenju Meletinskega najpomembnejša oblika folklornega in literarnega ustvarjanja v obdobju, ki je bilo orožarna vseh literarnih zvrsti in neposredna predhodnica religiozno-filozofske misli. Avtor dela pri tem trdi, da imajo stare mitologije razvito kozmogonijo in teogonijo, v središču katerih je proces splošne strukture sveta, ki prehaja iz primarnega kaosa v sekundarno urejenost. Meletinski v tem kontekstu opozarja, da mitično stvarjenje sveta ni zaporedje naključnih dejanj kulturnih junakov, temveč smotrna predzgodovina sveta, ki poteka v zgodovinskemu mišljenju vzporednih stopnjah (str. 49). Takšno tezo avtor dela razčlenjuje v primeru arhaičnih poljedelskih kultur in njihovih mitologij: podaja primer starega Egipta, Mezopotamije, antične Grčije ipd. Hkrati pa opozarja, da je teorija mita 20. stoletja pretirana glede vloge kulturnih, ritualnih in božanskih korenin mitologije; k čemur je zlasti veliko prispevala Frazerjeva *Zlata veja* (*Golden Bough*) in nekatere druge šole. Meletinski v kontekstu starih mitologij meni, da so zanje značilni miti o boju z zmaji in podobnimi pošastmi, ki utelešajo kozmične sile kaosa: v takšni konstelaciji razčlenjuje predvsem kozmogonične in teogonične mite. Tako denimo ugotavlja, da je za egiptovsko mitologijo značilna podobnost kozmogoničnih dejanj s solarnimi in lunarnimi cikli, s pokopavanjem in oživljanjem rastlinskega boga in obnovo faraonovega dostojanstva (str. 57). Nekaj podobnega trdi za babilonski ep o stvarjenju, ki v nasprotju s starejšimi sumerskimi miti ni etiološki, temveč je kozmogoničen (str. 64). Po drugi plati pa opozarja, da je za grško mitologijo značilna določena samosvojost, saj so denimo grški miti o predzgodovini Olimpa po njegovih besedah neprimerno manj ritualno kot ostali, in povsem brez kulturnih značilnosti. Grški bogovi so po mnenju avtorja pričujočega dela odtrgani od konkretnih naravnih pojavov, vendar ostajajo kot deloma počlovečeni v oblasti narave (str. 72-73). V nadaljevanju Meletinski razčeni še poteze hindujske, iranske, kitajske mitologije, ki v sklenjeni celoti že omenjenih ponuja pronicljivo komparativno analizo antičnih mitov: rdeča nit poglavja, ki ga avtor zaključuje s pregledom koledarskih mitov.

V zaključnih poglavjih avtor razkriva vidike nastanke besedne umetnosti, skandinavske mitologije in vprašanje primerjalnega proučevanja srednjeveške literature. Tako denimo ugotavlja, da je besedna umetnost nastala precej pozneje kot nekatere druge oblike umetnosti, saj je pogoj takšnega nastanka poleg artikulirane govornice tudi visoka stopnja razvoja jezika (str. 117). Pravire besedne umetnosti išče predvsem v folklori avstralskih Aborigenov, hkrati pa ponovno razčlenjuje tezo, da se v središču ciklizacije mitoloških epov nahaja mitična oseba, ki jo označi z izrazom kulturni junak (str. 156). Vsekakor je branje posameznih poglavij, ki so nastala v razmiku dvajsetih in več let, tudi v takšnem pogledu zanimivo, saj ponuja vpogled v avtorjevo razvijanje ključnih konceptov skozi čas. Takšni ključni koncepti so sicer izvrstno podprti s pogledi v folkloro in mitologijo svetovnih kultur, vendar tudi družboslovno podkovan bralec težko kontekstualizira

vrednost takšnih raziskav v širšem teoretskem polju. V tej luči izvrstna spremna študija Igorja Škamperleta ponuja bralcu izjemno prikladno orodje, ki zaključuje knjigo kot celoto v akademsko zanimiv ter raziskovalno pronicljiv miselni podvig v prostor teorije mita.

Prejete knjige, namenjene recenziji (do decembra 2003)

- Antonio Negri, Michael Hardt: *Imperij*. Ljubljana: Študentska založba, 2003.
- ur. Niko Toš, Ivan Bernik: *Demokracija v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003.
- Uroš Lipušček: *Ave Wilson: ZDA in prekranje Slovenije v Versaillesu 1919-1920*. Ljubljana: Sophia, 2003.
- Vida Milošević-Arnold, Milko Postrak: *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba, 2003.
- Miroljub Ignjatović: *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003.
- Manfred Frank: *Uvod v Schellingovo filozofijo*. Ljubljana: Krtina, 2003.
- Hervé Le Bras: *Kri in gruda*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2003.
- Alenka Krašovec: *Oblikovanje javnih politik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003.
- ur. Vlado Miheljak: *Mladina 2000. Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad RS za mladino, Aristej, 2002.
- Maja Bučar, Metka Stare: *Inovacijska politika male tranzicijske države*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003.
- Zoran Kanduč: *Onkraj zločina in kazni*. Ljubljana: Študentska založba, 2003.
- Hannah Arendt: *Izvori totalitarizma*. Ljubljana: Študentska založba, 2003.
- Pavle Sicherl: *Fleksibilnost dela: primerjalna analiza*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003.
- Franc Mali: *Razvoj moderne znanosti: socialni mehanizmi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2002.
- Jean Francois Lyotard: *Postmoderno stanje*. Ljubljana: Analecta, 2002.
- George Soros: *Globalizacija*. Tržič: Učila International, 2003.
- Drago Kos et al: *Sociološke podobe Ljubljane*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2002.
- Matej Kovačič: *Zasebnost na internetu*. Ljubljana: Mirovni inštitut, 2003.
- ur. Frane Adam, Matej Makarovič: *Socialni kapital v Sloveniji*. Ljubljana: Sophia, 2003.
- Srečo Dragoš, Vesna Leskovšek: *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut, 2003.
- Roman Kuhar: *Medijske podobe homoseksualnosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut, 2003.
- Diane Ackerman: *O naravi čutnega*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 2002.
- Moritz Csaky: *Ideologija operete in dunajska moderna: kulturnozgodovinski esej o avstrijski identiteti*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2001.
- Umberto Eco: *Iskanje popolnega jezika v evropski kulturi*. Ljubljana: Založba /*cf., 2003.
- Rastko Močnik: *Teorija za politiko*. Ljubljana: Založba /*cf., 2003.